

HET WOORD VAN DE WEEK

ORGAAN VAN DE HUMANISTISCHE LUISTERKRING

Administratie Humanistische Luisterkring, Oudegracht 152, Utrecht. Postgiro 58.
 Abonnementsprijs f 4,— per jaar. Buitenland f 5,60 per jaar, voor België f 4,60
 Voor leden van de Humanistische Luisterkring f 3,— per jaar. Losse nummers f 0,25.
 Contrib. Luisterkr. f 1,—. Dit bedrag tezamen met bovengenoemde f 3,— te voldoen.

DE KLOK LOOPT ACHTER

Een simpele, al enige malen ingediende en steeds afgewezen, subsidie-aanvraag van Humanitas, de vereniging voor maatschappelijk werk, heeft deining veroorzaakt in het Limburgse plaatsje Geleen, en deze deining heeft zich tot in de Tweede Kamer voortgezet.

Men kent uit de kranten de oorzaak. Humanitas heeft, zoals dit overal gebeurt, aan de gemeenteraad om subsidie gevraagd voor het werk van de gezinsverzorging, waaraan behoefte bestaat. Uiteraard niet voor de katholieken, maar voor de niet-kerkelijken en een deel van de protestanten, vooral de vrijzinnigen. Die subsidie is tot nu toe geweigerd, maar voor de aanvraag voor het jaar 1961 staakten in de gemeenteraad de stemmen. Een aantal raadsleden begon in te zien, dat het toch niet aanging een deel van hun medeburgers op een andere manier te behandelen dan de meerderheid.

Op dat ogenblik sloeg de plaatselijke afdeling van de Katholieke Vakbeweging alarm en richtte zij zich in een brief tot de katholieke raadsleden, om toch vooral tegen de subsidie te stemmen. Die brief op zichzelf is een document, omdat er uit blijkt, dat men in het Zuiden het nog steeds oorbaar acht over de humanistische beweging dingen te vertellen die kant noch wal raken. Eerlijkheidshalve dient ook vermeld te worden, dat men tevens een openbare vergadering heeft belegd, waar de bekende katholieke publicist en kenner van het moderne humanisme pater Engelen het woord voerde. Deze heeft daar een uiteenzetting gegeven over wat Humanitas wil en doet en verder de vraag hoe of de katholieke raadsleden zouden moeten stemmen, open gelaten.

Maar bij de verdere behandeling heeft de burgemeester van Geleen het afwijzend standpunt van B en W gemotiveerd op een manier, die doet vermoeden, dat deze magistraat een beetje bij de tijd achter loopt. Anders is het niet goed mogelijk te verklaren, hoe hij zijn opvatting formuleert, door te zeggen, dat „in deze gemeente (Geleen) beginselen worden beleiden en dat Humanitas opvattingen heeft die daar volkomen tegenin gaan”.

Formeel is het volkomen waar, we mogen tenminste aannemen en we hopen het van harte, dat de inwoners van Geleen er beginselen op na houden. Maar we leven niet meer in de tijd, dat de beginselen van ieder gelijk behoren te zijn en dat iemand, die er anders over denkt, dan ook op een andere manier behandeld mag worden. Dat is nu juist die achteruitstelling, die discriminatie, waartegen in de afgelopen jaren een deel van de strijd van de humanisten gevoerd is.

Dat die, — uit-de-tijd-zijnde — opvattingen niet overal onderschreven worden blijkt zowel uit het antwoord van de minister van binnenlandse zaken als uit de vragen over deze affaire van het katholieke Tweede Kamerlid voor de P. v. d. A., dr. Tans. De minister zegt hierbij, dat hij van mening is, dat een burgemeester alle groepen van de burgerij op gelijke wijze tegemoet moet treden, ook bij de vraag of de gemeentelijke overheid subsidie moet verlenen aan een bepaalde instelling. Die opvatting van de minister is aan de burgemeester van Geleen ter kennis gebracht.

Misschien is er nu voor de laatste aanleiding de klok gelijk te zetten.

zeilkamp 1961 - langweer (fr.)

Na het geslaagd zeilkamp in 1960 wordt in 1961 opnieuw een familie-zeilkamp gehouden en wel van 5 t/m 19 augustus 1961. Prijs f 65,— per week (alles inbegrepen). Opgeven zo spoedig mogelijk.

Leiding: De Heer en Mevrouw L. Kamminga, Groningerstraatweg 132, Leeuwarden. Tel. (05100) 26741.

Voor volledige inlichtingen: Oudegracht 152, Utrecht (030) 10163.

DENKEN EN DOEN

Als je hoort hoeveel vergaderingen en congressen er zijn, dan vraag je je wel eens af waar al die mensen zich toch zo druk over maken. Nou zijn er natuurlijk soorten congressen.

Het Weener congres in 1814 bijvoorbeeld, was heel gezellig; daar werd gedanst. Officieel geopend is het feitelijk niet, maar niettemin heeft wat daar toen besproken werd de toestand in Europa voor ongeveer 100 jaar bepaald. Andere congressen, officieel helemaal goed geregeld, waren vervelend, hadden niet veel te betekenen en eindigden alleen in onvoorstelbare stapels papier plus schele hoofdpijn van het praten en het vele roken.

Vanmorgen wil ik graag even tot u spreken over een congres dat gisteren werd geopend en vandaag wordt voortgezet. Ik bedoel het congres van het Humanistisch Verbond dat in Zwolle gehouden wordt. Gedanst wordt er niet, gepraat natuurlijk wel en gerookt met mate. Over het resultaat kan ik u nog niets zeggen, maar de geestdrift van deze congresgangers kennende heb ik het volste vertrouwen dat het resultaat goed zal zijn.

Voor buitenstaanders is er, behalve op de openbare bijeenkomst, weinig te beleven. Maar voor de afgevaardigden en voor het hoofdbestuur is het een belangrijke bijeenkomst. Want behalve de organisatorische kwesties worden er ook de richtlijnen voor de komende 2 jaar behandeld. Over wat gedaan is wordt verantwoording afgelegd en over wat er gedaan zal worden wordt overlegd.

Aan alles dat gedaan is ging denken vooraf en op datgene waarover tijdens dit congres gedacht wordt zal het doen volgen.

En dat er voor het Humanistisch Verbond veel te doen is, daarover bestaat geen verschil van mening.

Het gaat, vóór alles, om de bevordering van de bewustwording van de buitenkerkelijken, de verrijking van hun persoonlijk leven en om de verwerkelijking van hun bijdrage aan de samenleving.

Het gaat voorts om uitbreiding van de geestelijke verzorging; een enorme taak die door een nog veel te gering aantal vrijwilligers en functionarissen moet worden vervuld. En ook gaat het om voortzetting van de strijd om gelijkgerechtigdheid van de niet-godsdiens-tige burgers en voor het goed recht van een niet-godsdiens-tige levensovertuiging.

Nu wordt het Humanistisch Verbond vaak verweten dat het zo zwaar op de hand is, dat het zo moeilijk is en eigenlijk alleen maar geschikt voor knappe koppen. Men zegt dat het humanisme alleen geschikt is voor de denkers en niet voor degenen die in het redeneren en formuleren niet sterk zijn maar meer op zijn gevoel afgaan.

Ik geloof dat dit een misverstand is, maar zoals vele misverstanden is het helaas hardnekkig. Daarbij komt dan nog dat dit misverstand voor vele mensen een reden blijkt te zijn om het Humanistisch Verbond de rug toe te keren.

Maar het humanisme is niet in de eerste

plaats iets dat met het verstand begrepen moet worden. Het is iets dat ons drijft, iets dat richting en doel geeft in ons dagelijks leven. Het geen alle humanisten bindt is niet een bepaalde gedachte in de eigenlijke zin van het woord. Het is een geesteshouding.

Het behoeft ons helemaal niet te verontrusten dat het humanisme in zijn wijze van uitdrukken soms moeilijk te begrijpen is. Het humanisme is in de allereerste plaats iets dat in overeenstemming is met een intuïtieve levenspraktijk. Daarom doet de humanist een beroep op de mens in zijn menselijkheid.

Het humanisme is een gerichtheid van de geest, een bepaalde instelling van ons eigen innerlijk, ons gehele zijn, ten opzichte van de wereld en onze medemensen. Het is, ik zei het zoëven al, een geesteshouding. In die geesteshouding blijkt de eigen aard van de levensovertuiging, ook al verschillen de aanhangers van die levensovertuiging onderling nog genoeg in hun opvattingen. Het houvast dat ieder aan zijn levensovertuiging ontleent zit in de echte doorleving van die geesteshouding. En van die doorleving is de door-denkning slechts een onderdeel.

Waarin bestaat nu die humanistische geesteshouding? Zij bestaat in de allereerste plaats in een typische openheid, in het zich niet gebonden voelen aan traditionele opvattingen als de waarde daarvan niet blijkt. Maar daarnaast ook de openheid voor de geheimen waarvoor het leven ons stelt en de volle bereidheid die geheimen als geheim te laten gelden.

Door velen wordt dit humanisme ervan beschuldigd dat het de mens alleen maar armer maakt. Ik voor mij geloof niet dat ze daarin gelijk hebben. Afstand nemen van overleefde tradities, het doorzien van dierbare illusies, is naar mijn vaste overtuiging een winst inplaats van een verlies, een verrijking en geen verarming, ook al verliest men de mogelijkheid om zich te koesteren in de warmte van die tradities en illusies.

Openheid, niet uitgaan van welke stelligheid ook die niet in open redelijkheid overwogen kan worden, is geen wanordelijke, geen chaotische onbestemdheid, maar een geneigdheid zich rekenschap te geven en de vrijheid om zelf zijn plaats te bepalen. Zelfstandige plaatsbepaling is het tweede element van de humanistische geesteshouding. Want zeker voor de moderne humanist is het humanisme niet alleen een kwestie van openheid, maar ook van een plaats hebben in een groter geheel. Een kwestie van geplaatst zijn in talloze levensverbanden, met de wereld en met de medemens. De wereld en de mensen om ons heen stellen ons voor vragen, geen theoretische vragen, maar praktische, waarop we met daden moeten antwoorden. In die antwoorden ligt onze verantwoordelijkheid.

En hiermede komen we dan aan de verhouding tussen denken en doen. Want dacht u nu heus dat de geestelijke raadsliden van het Humanistisch Verbond, de bestuurders en die enkele honderden vrijwilligers die dagelijks op pad zijn dat doen omdat ze ach-

ter hun studieboeken tot de conclusie zijn gekomen dat er maar eens wat gebeuren moest om de samenleving met hun denkbeelden gelukkiger te maken? Natuurlijk niet.

Het staat als een paal boven water dat dit werk gebeurt uit bewogenheid, en uit toewijding. Het vloeit voort uit de praktische toepassing van de geesteshouding die ik zoëven in korte trekken probeerde onder woorden te brengen.

Natuurlijk zijn er de knappe koppen die de achtergronden van de humanistische levensovertuiging bestuderen en ontwikkelen. Maar dat houdt niet in dat iedere humanist zo'n knappe kop is of moet zijn. Niet iedere Christen heeft de kennis van de godsdienst die de dominee na jaren studie heeft verworven. Niet iedere Katholiek kent het katholicisme zoals de pastoor en de bisschop. En als u dan zegt: „maar dat hoeft toch ook niet”, dan antwoord ik: „inderdaad, dat hoeft ook niet, maar dat hoeft ook bij het humanisme niet.”

Ja maar, wordt mij dan vervolgens vaak verweten, de sprekers en schrijvers van het Humanistisch Verbond gebruiken zo vaak een moeilijke taal. Ze moeten het eenvoudiger zeggen. Ze moeten meer spreken tot de gewone man. En als ik dan vraag me eens uit te leggen wie of wat die gewone man is, dan blijft men meestal het antwoord schuldig. Meestal ontstaat dan de situatie zoals ik eens meemaakte toen een spreker tot zijn gehoor zei: „Begrijpt u mij goed dames en heren, als ik hier iemand een verwijt maakt, dan bedoel ik niet u, maar uw buurman.” De gewone man is, in zo'n gesprek als ik net bedoelde, ook nooit degene met wie men spreekt, maar de buurman. En als men mij dan zegt dat er eenvoudiger taal gebruikt moet worden dan vraag ik mij vaak af waarom de mensen hun eigen bevattingvermogen en dat van hun buurman, zo vaak onderschatten.

Men hoort ook meermalen zeggen dat het zoveel beter zou zijn als het Humanistisch Verbond een beginselverklaring zou hebben die gemakkelijker aanspreekt. Zo in de geest van een geloofsbelijdenis in plaats van de onpersoonlijke stijl van de beginselverklaring die aanvangt met de woorden dat de humanistische levensovertuiging gekenmerkt wordt door het pogen om leven en wereld te verstaan met een beroep op menselijke vermogens en zonder uit te gaan van bijzondere openbaring.

Ik geloof niet dat het oneerbiedig is, en in ieder geval bedoel ik niet oneerbiedig te zijn, als ik een beginselverklaring zou vergelijken met een lijfspreuk. Vele mensen hebben een lijfspreuk. In de geschiedenis zijn heel beroemd geworden lijfspreuken bekend. Zo'n lijfspreuk is geloof ik, eigenlijk de in een korte formule samengevatte uitdrukking van iemands levensovertuiging. Men geeft daarin als het ware uitdrukking aan zijn opvatting hoe men meent te moeten leven. Een leefregel, een basis voor de wijze waarop men leven en wereld tegemoet treedt.

Meestal zal men zo'n lijfspreuk eerst op rijpere leeftijd kiezen. Het is een korte uitbeelding van een gedachtenwereld, gegrond op verworven levenservaring. Een lijfspreuk is dus wel iets zeer persoonlijks.

Maar een beginselverklaring van het moderne humanisme kan niet persoonlijk zijn,

zij moet, als daarin wordt uitgedrukt op welke beginselen de levensovertuiging is gebaseerd, uitdrukking geven aan enkele algemene richtlijnen die voor velen de basis vormen van hun levensovertuiging. Het vra-gen naar een meer persoonlijk aansprekende beginselverklaring van het moderne humanisme is uit de aard van de zaak eigenlijk het stellen van een vraag waarop men geen antwoord mag verwachten.

Onlangs las ik een artikeltje in het Haarlens Dagblad waaruit ik u een gedeelte wil voorlezen. Het gaat over het hebben van een lijfspreuk en u zult bemerken dat de schrijver van dat artikeltje, Godfried Bomans, een andere opvatting over een lijfspreuk heeft dan ik.

Het artikeltje bevat het antwoord van Godfried Bomans op een hem door de redactie van genoemd dagblad gedaan verzoek om iets te schrijven over zijn lijfspreuk. Het antwoord luidde als volgt:

„Op uw belangstellende informatie naar mijn „lijfspreuk” en het vererend verzoek daar wat over te schrijven, moet ik u mededelen niet over een dergelijke formule te beschikken. Het is jammer, want het leven zou zo veel eenvoudiger zijn.

Een vriend van mij had na lang nadenken zulk een spreuk gevonden maar veel plezier heeft hij er niet van beleefd, want hij is spoedig van verveling gestorven. Men denkt wel, dat het leven onder zo'n hoedje te vangen is, maar één van de twee: of het hoedje past niet en dan is de spreuk van geen enkele waarde, of het zit u al gegoten en dan blijkt het een domper te zijn. U dooft de vlam en blijft met de kaars van één overtuiging zitten. Dit is geen pleidooi voor draaitollen”, zo vervolgde Bomans zijn antwoord, „het maatschappelijke verkeer eist een zekere continuïteit van handelen. In het denken echter bepleit ik een zo groot mogelijke afwisseling.

Wie zich vastspijkt aan een devies moge winnen aan zekerheid, maar hij berooft zich van de elasticiteit die hem kenmerkt als mens, want hij geeft de twijfel prijs”.

Tot zover Godfried Bomans en u hebt het gehoord, wat Bomans in dit artikeltje onder een lijfspreuk verstaat is heel wat anders dan wat ik zoëven bedoelde. En nu komt mijn vergelijking tussen een beginselverklaring en een lijfspreuk weer om de hoek kijken, want hetgeen Bomans zegt over een lijfspreuk zou ik willen zeggen over een meer persoonlijk aansprekende formulering van een beginselverklaring voor het moderne humanisme. Met een variant op hetgeen Bomans schreef zou ik in dit verband willen zeggen: „Men denkt wel dat de levensovertuiging onder zo'n hoedje te vangen is, maar een van de twee, of het hoedje past niet, of het zit u als gegoten en dan blijkt het een domper te zijn.”

Laat ik terugkeren tot het congres in Zwolle, waar de denkers en doeners van het Humanistisch Verbond op het ogenblik bijeen zijn en waar zij tezamen verder denken over wat hun te doen staat. Laat u hen, als zij weer in hun gemeenschappen zijn teruggekeerd, niet alleen verder werken, maar vraagt u zich, voor zover u niet reeds bent aangesloten, eens af of het geen tijd wordt daartoe over te gaan.

Ik dank u voor uw aandacht.

J. BIJLEVELD.

Is het verantwoord om de 16e eeuwse Nederlander Dirk Volckertszoon Coornhert, een gelovig Christen, die een groot deel van zijn leven vulde met het denken en schrijven over theologische vraagstukken, die in talrijke werken getuigde van zijn spiritualistisch geloof, die de ontwikkeling van de moderne natuurwetenschappen veroorzaakte als „curieuze weetsucht”, omdat die de mens zedelijk niet verhief, die de geest van de bijbel als door God geïnspireerd beschouwde, op te nemen in een portretten-galerij van humanisten? Ik meen van wel en moet dat waar maken.

Zeker is hij een humanist in de geijkte historische zin. Hij vertaalde en gaf ten dele uit werken van Cicero en Boëthius. Hij vertaalde Homerus' Odyssee in het Nederlands, hij baseerde zijn grote ethica, de *zedekunst* voor een niet onbelangrijk deel op Stoïcijnse denkers — noemde in dit werk zelfs geen bijbelplaatsen —, hij was veelzijdig als vele andere renaissance figuren, maar dat alles is geen voldoende reden. Een moderne, ongodsdienstige humanist was hij niet, ook al om de eenvoudige reden dat dit niet of nauwelijks bestond. Er moeten steekhoudender argumenten zijn, die zijn plaats hier rechtvaardigen.

Er zijn twee redenen, die een rechtvaardiging zijn. De eerste is, dat hij geijverd heeft voor een humanisering der samenleving, de tweede is, dat hij het aardse handelen in de maatschappij van zo groot gewicht achtte. Zowel van de Rooms-Katholieke als van de Calvinistisch en Lutheraanse „innerweltliche Askese” naar Troeltsch' benaming, distancieerde hij zich.

Hij werd de geharnaste bestrijder van godsdienstige onverdraagzaamheid, hij was een der eersten, die geijverd hebben voor een humaner strafstelsel (niet verminken van misdadigers maar te werk stellen), hij heeft de oorlog, als Erasmus en Franck, niet verheerlijkt, hij heeft een ethiek van de koophandel ontworpen en overal bestreed hij barbarij, wreedheid en dogmatisme. Zo sterk was zijn besef van zedelijke verantwoordelijkheid van de mens, dat hij de „vertwijfelde leere” van Calvin, het predestinatie-dogma, even kundig als veelzijdig bestreed. Dit deed hij vanuit zijn overtuiging dat de mens, niet zonder Gods genade in Christus, de geboden Gods, op aarde volkomen kan onderhouden. Dit dus in tegenstelling tot de opvatting, dat de mens geen goed werk kan doen „of het is besmet door ons vlees en ook strafwaardig”. Coornhert wordt ge-

noemd, naar de benaming van de beste kenner van zijn denkbeelden, professor B. Becker, de „Apostel der volmaakbaarheid”. Aan de verdieping en verbreiding van zijn perfectistische ideeën is een groot deel van zijn oeuvre gewijd en daar in is hij oorspronkelijk, al beroept hij zich op vele vroeg-christelijke schrijvers. Hij is vurig overtuigd van de juistheid van dit inzicht, „ofschoon nu alle menschen op aarde, niemand uitgenomen, met schoonen schijn en wat doodelijk dreigen hiertegen riepen...” zoals hij aan zijn vriend Boomgaert schrijft. Wat is nu het volkomen onderhouden van Gods geboden? Het volkomen onderhouden van het gebod der liefde en men doet dit door het in praktijk brengen van de ethische wet „Al wat gij wilt, dat de mensen u doen, dat doet hun alzo”. Deze Gouden Regel van het gedrag, bekend uit China, Egypte, Griekenland, uit de Tora en uit de 18e eeuw, blijkbaar opkomend overal waar mensen over menselijk handelen hebben nagedacht is voor Coornhert identiek met de liefdewet. Dit is een aanwijzing van een rationalistische taak in hem, immers zo handelen vindt eerst plaats na een overweging, is niet spontaan en zulk handelen behoeft geen goddelijke autoriteit. Het is niet teveel gezegd, dat de perfectisten, de volmaakbaarheidsdenkers — Coornhert is niet de eerste en de enige, wel de meest principiële verbreider — die een geheel andere opvatting hadden van de erfzonde, dan de geijkte, aan de wieg staan van het vooruitgangsgeloof, dat in de 18e en 19e eeuw zijn grootste verbreiding vond en zouden welk noch de Franse revolutie, noch de Verenigde Naties zouden zijn ontstaan.

Volgens de Calvinisten — Coornherts verbitterdste tegenstanders — is het leven „gans niet” en volgens de dogmatische gelovigen van welke richting ook is het aardse leven, zij het niet „gans niet” toch minder-waardig dan het eeuwig heil.

Voor Coornhert is het leven hier en nu en het juiste handelen zeer belangrijk. Hij kent geen goddelijke opdracht om te strijden voor zijn idealen, zegt hij, en wat hem aandrijft om te leven zoals hij deed is: „de wet der nature”, de Gouden Regel. Hij wil graag leren en zich laten overtuigen door beter en wijzer mensen en daarom strijdt hij tegen al wat hij als misstand beschouwt. Hij handelt dus — vertaald in onze tijd, uit verantwoordelijkheidsbesef voor alle medemenssen.

En om deze redenen past zijn portret in deze serie.

B.

lezingen voor de radio

- zo. 23 april VARA 9.45 uur: Mevr. Mr. H. Singer-Dekker: „Waarom is zij toch niet getrouwd?”
- zo. 30 april VARA 9.45 uur: Prof. Dr. B. W. Schaper: „Oude vormen en gedachten.”
- di. 2 mei AVRO 16.00 uur: Prof. Dr. P. Geyl: „De Amerikaanse burgeroorlog en de democratische gedachten in Europa.”
- zo. 7 mei VARA 9.45 uur: H. G. Cannegieter: „Tagore herdacht.”
- zo. 14 mei VARA 9.45 uur: Drs. W. v. Dooren: „Van mens tot mens.”